

II. R É S Z

ÚJ PÁLYÁRA ÁLLÁS, MINT LEHETŐSÉG, MINT ÍGÉRET, CSELEKVÉSI ESÉLYEK EGYES SZÖVETKEZETI ÁGAZATOKBAN

A szerzők munkáiban végigvonul a jogi szabályozás, az állami szerepvállalás iránti közösségi elvárás, a politika kívánatos semlegessége. A takaré-, a lakás-, a mezőgazdasági-, a termékpályás-, a szociális-, a fogyasztási, az iskola-, illetve a háziipari szövetkezetekben bemutatott kezdeményezések, példák arra utalnak, hogy azok élni és gyarapodni akarnak a változó társadalmi és gazdasági környezetben. Boldogulásuk szükségessé teszi azt, hogy érvényesüljön az egyes felismerése a többesben, a többes felismerése az egyesben! Vagyis, minden szinten előnyös kooperáció, hatékonyságot és kellő biztonságot ígérő integráció, rendszerszerű együttműködés egyesítse a szövetkezeti mozgalmat. Kívánatos az, hogy az e fajta idea (érdek) orientálja a közösséget!

Dr. Csák Csilla¹

A SZÖVETKEZETI HITELINTÉZETEK IDENTITÁSA

A „Szövetkezés” legutóbbi külön kiadásában közzétett „Kihívások és válaszok a hazai szövetkezeti rendszerben” című vitaanyag² számos gondolatot vet fel a szövetkezeti szektort, azon belül a szövetkezeti hitelintézeteket illetően. A terjedelmi keretekre tekintettel néhány gondolat kifejtésére vállalkozom csupán a teljesség igénye nélkül.

*

1 tanszékvezető egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Agrárjogi és Munkajogi Tanszék

2 „Szövetkezés” 2011. évi külön lapszám. K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest 2012.

Hazánkban a szövetkezeti hitelintézeti rendszer³ meghatározóan takarékszövetkezeti alapokon működik. A hitelszövetkezetek alacsony száma önmagában megadja a választ a takarékszövetkezeteken alapuló integrációs rendszer dominanciájának.⁴ Ezzel szemben Nyugat-Európában a szövetkezeti bankrendszerek hitelszövetkezeti alapokon állnak, amelyek „törtetlen” történeti fejlődés eredményeként jöttek létre.

Ha hazánkban a hitelszövetkezeti rendszer 1952-ben nem került volna megszüntetésre, a nemzetközi tendenciáknak megfelelően fejlődhetett volna. Természetesen ezt a fejlődési utat befolyásolta, korlátozta a hazai hatályos hitelszövetkezeti szabályozás is.

A szövetkezeti hitelintézetek (hitel-, és, takarékszövetkezetek) a szövetkezeti alapelveknek, illetve alapértékeknek⁵ megfelelően, a tagság pénzügyi szolgáltatásokkal való ellátását valósították meg, azaz a szövetkezetek tevékenységüket a tagság érdekében fejtették ki. Ez a megállapítás (a pénzügyi szférában működő szövetkezetek történelmi fejlődését tekintve) alapvetően a kölcsönnyújtás vonatkozásában igaz, azaz kölcsönt csak tagjaiknak folyósítottak. A betétgyűjtés és más pénzügyi szolgáltatás körében nem tagok irányába is fejtettek ki tevékenységet.

Ez a szabályozás a hitelszövetkezetek fejlődését végigkíséri. A takarékszövetkezeti fejlődésben és a jogi szabályozásban azonban ez az elv nem érvényesült töretlenül, hiszen 1983-tól kezdődően kiterjesztette a jogi szabályozás a takarékszövetkezeti tevékenységet a tagsági viszonytal nem rendelkezők (kívülállók) irányába. 1991-től kezdődően pedig a takarékszövetkezetek pénzügyi szolgáltatási tevékenységében a jogi szabályozás nem tesz különbséget tagok és kívülállók között.⁶

3 A fenti rendszerbe jelenleg 133 szövetkezeti hitelintézet tartozik. Közülük (három alcsoportba tagozódva) 105 az Országos Takarékszövetkezeti Szövetség, 12 a Takarékszövetkezetek Érdekképviseleti Szövetsége keretében, 7 egyéb jellegcsoportot alkotva, további 9 takaré-, illetve hitelszövetkezet szövetségen kívül működik (szerk.).

4 e rendszerbe tartozik a takarékszövetkezetek döntő többsége.

5 Az SZNSZ által 1995-ben elfogadott, ma hatályos hét szövetkezeti alapelv: önkéntesség és nyitott tagság; demokratikus tagi ellenőrzés; a tagok gazdasági részvétele; autonómia és függetlenség; oktatás, képzés, tájékoztatás; szövetkezetek közötti együttműködés; közösségi felelősség.

6 Ennek fennmaradása a jövőben is indokolt a tagi tulajdonosi érdekelttség, a tagok részvételének növelése: az döntéshozatal, az irányítás és az ellenőrzés érdemisége fokozása mellett (szerk.).

A pénzügyi szférában működő szövetkezetek jelentik a világ szövetkezeti mozgalmának a legerősebb ágát. A szövetkezeti mozgalom továbbélése szempontjából (különösen hazai vonatkozásban) jelentős ezen ágazati szövetkezetek működési feltételeinek és szövetkezeti jellemzőinek kutatása és a veszélyforrások feltárása, amelyek a szövetkezeti jelleg sérülését eredményezhetik az erős piaci verseny következtében az alábbi vertikumok vonatkozásában:

- milyen alternatívái vannak a tagsági kapcsolatok fejlesztésének a tárkarékszövetkezetekben;
- hogyan határozható meg a hazai integrációs modell a várható jogi szabályozás keretei között;
- a nemzetközi vonatkozásokban tapasztalható sokszínűségből, heterogenitásból milyen törvényszerűségek vonhatók le?

Ezek a kérdések alapvetően két területre: egyrészt a szervezeti keretek fejlesztésére, másrészt a funkcionális lehetőségek feltárására fókuszálnak. A tagsági viszony, a tag és a szövetkezet közötti viszony három szegmensét: a szervezeti viszonyokat, a vagyoni viszonyokat és a szövetkezet tevékenységéhez való tagi kapcsolatot célszerű vizsgálni:

1. A szervezeti viszonyok

A Hpt⁷ rendelkezései erőteljes korlátozásokat, szigorításokat vezettek be az Sztv.⁸ szabályozásához képest. Ez a tény a pénzügyi normák által meghatározott biztonságos működés szempontjából vitathatatlan, a szövetkezeti demokratikus öngazgatás elvére való hivatkozással azonban erőteljes beavatkozást jelent és a tagi kapcsolatokat lazítja. Például: a tisztségviselők megválasztásánál figyelembe kell venni a Hpt. előírásait, mivel az ügyvezetőknek, a felügyelő bizottság, illetőleg az igazgatóság elnökének megfelelő képzettséggel kell rendelkezni.

A Hpt. kétirányú korlátozást vezetett be, egyrészt a Felügyelet engedélyezési jogkörét, másrészt eleve kizáró személyi megfelelésre vonatkozó

7 A 2007. évi LI. tv.-vel, illetve a 2010. évi 159. tv.-vel módosított (a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról intézkedő) 1996. évi CXII. törvény (Hpt.)

8 a Szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény (Sztv.)

szabályokat, amelyek az Sztv-ben rögzített kizáró okokon messze túlmutatnak. Az Sztv. értelmében nem lehet tisztségviselő többek között az, aki nem tagja a szövetkezetnek, kivéve ha törvény vagy az Alapszabály szerint a tisztség betöltéséhez tagsági viszony nem szükséges. Sem a Hpt., sem pedig a takarékszövetkezeti Alapszabályok nem szabják feltételül a tagsági viszonyt, a szakmai követelmények teljesíthetősége miatt. Ez, pusztán a szövetkezeti szempontok figyelembevételével, a szervezeti viszonyokban, az operatív irányító és ellenőrző szervezetekben a tagsági kör távolmaradását eredményezi általában.

2. A vagyoni viszonyok

A tag és a szövetkezet közötti vagyoni kapcsolatok rendjét az Sztv. határozza meg, viszont a Hpt. speciális szabályanyaga számszerűsíti a jegyzett tőke, tőke megfelelési mutató, stb. tekintetében. Ez a szigorítás ismételtén a prudens⁹ működéshez és a hatékony jövedelmező tevékenységhez szükséges. A szövetkezeti hitelintézetek méretgazdaságos működése a tőke által behatárolt. A nagyobb tőke-megfelelőség tudná hatékonyan biztosítani és szolgálni a szövetkezeti hitelintézetek működését.

A takarékszövetkezeti átalakulási folyamatok, a cégjogi értelemben vett státuszváltásokra való törekvések teljesen egyértelmű és a gyakorlatban alkalmazott technikák alapján rávilágították a figyelmet a szövetkezeti szabályozás anomáliáira. A jogi szabályozás adta lehetőségeket erősítette a szövetkezeti vezetés „hozzáállása”, a tagsági érdektelenség, illetőleg a pénzügyi korlátaik, a felügyeleti szervek jogosítványainak mibenléte és a spekulatív pénzügyi magatartás.

A helyzet kezelésére nagy erőfeszítéseket tettek a takarékszövetkezeti integrációs intézmények, amelyek a takarékszövetkezeti lét fenntartását szorgalmazták. Az integráció tehát lehetőséget tud teremteni az átalakult szövetkezetek egységben tartására, uniformizálására is, a helyzet megoldása azonban a jogi szabályozásban és a tagsági elkötelezettségben oldható fel.

A tagságnak a szövetkezeti tevékenységhez való viszonyát vizsgálva, az Sztv. által definiált szövetkezeti fogalomból kiindulva a szövetkezetek

9 körültekintő, megbízható, átlátható

meghatározásából levezethetők a szövetkezeti elvek és a tagsági viszony tartalma, amely alapján a szövetkezés előnye és központi kategóriája a tagság érdekének szolgálata. A takarékszövetkezetek tekintetében nincs jogszabályi előírás arra, hogy csak tagjaik részére folyósíthatnak kölcsönt, tehát az Sztv. általános szabályaiból kiindulva határozható meg a tagság érdekében kifejtett szövetkezeti tevékenység.

A takarékszövetkezeteknél a tagság részére kidolgozott kedvezményekkel azonban már nem igazán találkozhatunk, a tagsági érdek figyelembevétele csupán a takarékszövetkezeti tevékenység eredményességében, a nyereséges gazdálkodás vonatkozásában ragadható meg. Mivel a takarékszövetkezetek a pénzügyi szolgáltatások terén nem tesznek különbséget tagok és kívülállók tekintetében, bankszerűen működő szervezetek irányába fejlődnek. Ebben a tagsági önszegély elvének csorbulása, a szövetkezeti jelleg sérülése fedezhető fel.

A tagság érdekeit a szövetkezeti identitás jegyében preferálni szükséges, különösen ha figyelembe vesszük a szövetkezet „duális struktúráját,” a belső és a külső jogviszonyokban rejlő megkülönböztetést. A szövetkezet „duális struktúrája” alapján a szövetkezet gazdasági tevékenysége különbözik aszerint, hogy tagjaival, illetőleg nem tagjaival folytatja. Az eltérő működési elvek szerint a szövetkezet és a tagjai közötti együttműködés során a szövetkezet nem törekszik nyereségre, az együttműködés során keletkezett bevétel egy részét visszatéríti.

A szövetkezet gazdasági tevékenységét kívülállók vonatkozásában üzletszerűen jogosult folytatni, tehát a külső gazdasági tevékenysége során a szövetkezetet is ugyanazok a szempontok vezérlik, mint bármely profitorientált szervezetet. A szövetkezet tevékenységében a tagsági kör preferálása nem csak jogszabályi előírás, hanem tagsági döntés függvénye is. A szövetkezeti tagoknak jogi lehetőségük és felhatalmazásuk meg van arra, hogy a jogszabályok és a szövetkezeti alapszabály keretei között, illetőleg egyéb szövetkezeti szabályzatokban kedvezményes konstrukciókat a pénzügyi szolgáltatások terén is kialakítsanak. A jogi lehetőségek megvalósulását természetesen közgazdasági szempontok is korlátozzák. A pénzügyi szférában jelentkező éles verseny ugyanis nem minden esetben teszi lehetővé a kedvezményes konstrukciók biztosítását.

A szövetkezeti hitelintézeti rendszer, mint a legkiterjedtebb fiókhálózattal rendelkező szervezet, a vidék pénzügyi szolgáltatását látja el. A

1067/1993 (X. 15.) Kormány határozat, az OTIVA¹⁰-alapú integrációra alapítva, a takarékszövetkezeti integrációs modellt „vidéki bankhálózat-ként” említi. Ebben a modellben az állami jelenlét biztosított az OTIVA-n, és egyéb állami szervek részvételén keresztül is.

A vidék finanszírozása a hitelezési tevékenységen túl támogatási rendszert is magába foglaló fogalom, amely alapvető feltétele a vidékfejlesztés kérdésének. A megoldás funkcionális szempontból az lehet, hogy egyrészt az államilag támogatott hiteleket, másrészt az állami támogatásokat az integrált takarékszövetkezeti modellen keresztül lehetne folyósítani. Erre garanciát jelentene az állami részvétel és jelenlét, valamint az integráció maga.

Természetesen a kedvezményes hitelek folyósításán kívül, az állami támogatásoknak kizárólagosan az integrált takarékszövetkezeti rendszeren keresztül történő folyósítása versenyjogi problémákat is felvethet. Ebben a tekintetben azonban leszögezhető, hogy nem döntésről csak folyósításról lenne szó és a takarékszövetkezetek intézményi rendszere a legkiterjedtebb. A bankszolgáltatásokkal ellátott települések közel kétharmadában kizárólag takarékszövetkezetek működnek és az összes bankhálózat figyelembevételével részesedése közel kétharmados.

A pénzügyi szférában működő szövetkezetek jelentik Európában a szövetkezeti mozgalom legerősebb ágát. A szövetkezeti bankrendszerek piaci részesedése (a betétállomány alapján) 5% körül mozog, amelyhez képest országoként lényeges eltérések tapasztalhatók (pl. 1/3-os piaci részesedés osztrák, francia, holland, japán, 1/4-ed piaci részesedés német, finn, olasz). Magyarországon a szövetkezeti hitelintézetek piaci részesedése 5% körül mozog, amely a nemzetközi tendenciáknak megfelelő.

*

A hazai szövetkezeti mozgalom jövőjét tekintve megállapítható, hogy az integráció nagymértékben befolyásolja a szövetkezeti hitelintézeti szektor életképességét. A szövetkezeti mozgalom ezen ágának továbbélése vitathatatlan és megalapozott. A szövetkezeti identitáshoz kapcsolódó értékek és

elvek megőrzése létfontosságú, a pénzüpiaci működés törvényszerűségeit és hatásait, erre figyelemmel szükséges és célszerű kezelni, elkerülve ezáltal azt, hogy a szövetkezeti hitelintézetek tőkeérdekeltségi modell keretében, banki működési mechanizmusok szerint funkcionálva, feladják szövetkezeti jellegüket.¹¹

- 11 Fekete József: A szövetkezeti önrendelkezés és az állami szerepvállalás egységes keretbe foglalása. (Szabályozás) In: Fekete József (szerk.) Kihívások és válaszok a hazai szövetkezeti rendszerben. Az aggodalom jogos. Számolni kell ugyanis azzal „hogy a szövetkezeti jelleg megkopása, a tagsági érdek kiüresedése, a tulajdonosi szerkezet deformálódása a társasági formához vezet.” A valószerűséget csak növeli az a körülmény, hogy a mai jogszabályi környezet is a társasági átalakulás felé viszi a szövetkezeteket. A szövetkezéssel (a szövetkezetekkel) kapcsolatban megrendült bizalom helyreállítása ezért a törvényi szabályozás alapkérdése. Ezt szolgálhatja a szövetkezeti autonómia, az önrendelkezés, a függetlenség, az önkéntes és nyitott tagság, a demokratikus részvétel és az „egy tag – egy szavazat” elvének következetes érvényesítése, az öntevékeny közösségek védelmének, az egyéni felelősség, a demokratikus tagi ellenőrzés, a spekuláció elleni fellépés korszerű szabályozása, a közérdekű feladatvállalás elismerése.
- Alapvető igény, hogy a jogalkotó abból induljon ki: a stabilitást és a fejlődést szolgáló (szövetkezetek közötti) együttműködés, a nyíltság és szolidáris viszony, a közösségért való törődés törvényi megalapozásához és támogatásához közérdek fűződik. Az új szabályozás a takarékszövetkezeti és a hitelszövetkezeti hálózat további erősítését, a tagsági kötődés, illetve a tágabb üzletkör bővítését, a vagyon együtttartását, a menedzsment vagyoni érdekelttségének új alapokra helyezését szolgálja! Hosszú távon tehát nem a vagyon egészének, vagy egy részének magánosítása az elérendő cél. Egységes jövőkép szükséges! A takarékszövetkezeti közösség alapvető érdeke az, ha a közös vagyon szövetkezeti körben marad, ha szövetkezeti keretek között kerül egyeztetésre a menedzsment és a tagság érdeke. A nemzedékek által felhalmozott vagyon megőrzése fejezi ki a közösségi érdeket” „Szövetkezés”. 2011. évi különkiadás. K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest, Kiemelések a Szabályozás c. részből: 20–23. old.